

10-дәріс: Кітап нарығының болашағы: болжамдар мен тенденциялар

Қазіргі кітап нарығы өзінің дамуының бетбұрыс кезеңінде. Цифрландыру, жаһандану және тұтынушылардың қалауының эволюциясы сияқты технологиялық және мәдени өзгерістер баспа саласына айтарлықтай әсер етеді. Кітаптар біртіндеп цифрлық форматқа көшуде, сонымен бірге аудиокітаптар мен мазмұнды тұтынудың жазылу модельдерінің танымалдығы артып келеді. Бұл дәрісте біз кітап нарығына мәдени және технологиялық факторлардың әсерін қарастырамыз, Қазақстанда да, шетелде де баспа ісінің перспективаларын талдаймыз, сондай-ақ цифрландыру мен жаһандануды ескере отырып, нарықтың даму болжамдарын талқылаймыз.

1. Мәдени және технологиялық өзгерістердің кітап нарығына әсері

Технологиялық өзгерістер:

Технологияның дамуы кітаптарды тұтынуды түбегейлі өзгертті. Электрондық құрылғылар, интернет, өзін-өзі жариялау платформалары және мобильді қосымшалар әдеттегі оқу және кітапқа қол жеткізу форматтарын өзгертті.

- Электрондық кітаптар. Электрондық кітаптар кітап нарығының маңызды бөлігіне айналды. Kindle, Nook және басқа планшеттер сияқты оқуға оңай құрылғылардың пайда болуымен аудитория үйден шықпай-ақ мыңдаған кітаптардың қолында болу мүмкіндігіне ие болды. Зерттеулер көрсеткендей, электронды кітаптардың танымалдығы үнемі өсіп келеді, әсіресе жас ұрпақ арасында. Дегенмен, осыған қарамастан, баспа кітаптары тактильді сезім мен визуалды эстетиканың арқасында әлі де позицияларды сақтайды.

- Аудиокітаптар. Соңғы жылдары аудиокітаптардың танымалдығы айтарлықтай өсті. Аудиокітаптарды жолда, жаттығу кезінде немесе үй шаруасында тұтынудың ыңғайлылығы оларды көптеген пайдаланушылар үшін қолайлы форматқа айналдырды. Аудио баспагерлер қауымдастығының (Audio Publishers Association) мәліметтері бойынша, нарықтың бұл сегменті жыл сайын 20-25% - ға артады.

- Сандық платформалар мен маркетплейстер. Amazon кітаптарды сатуға және таратуға арналған ең үлкен платформаға айналды, онда кітаптар баспа түрінде де, электронды форматта да қол жетімді. Нарық авторларға кітаптарын жаһандық деңгейде таратуға мүмкіндік беретін Kobo және Google Play Books сияқты тәуелсіз кітап сату платформаларының пайда болуымен айтарлықтай әртараптандырылды.

Мәдени өзгерістер:

- Оқу әдеттерін өзгерту. Қазіргі оқырмандар ыңғайлылығына байланысты сандық кітап форматтарын көбірек таңдайды. Алайда, цифрлық кітаптар мен аудио форматтарға ауысқан кезде баяу, ойластырылған Оқу дәстүрі жоғалады және аудиторияның назары көбірек таралады.

- Қысқа форматтардың әсері. TikTok және YouTube сияқты платформалар танымал еткен қысқа, сыйымды мазмұн формалары адамдардың жылдам "тағамдар" форматтарын таңдауына әкелді. Бұл қысқа шығармаларға немесе сұрауларға жылдам жауап беретін кітаптарға артықшылық беруі мүмкін.

- Мәдениеттің жаһандануы. Жаһандану кітаптар мен авторларды бүкіл әлемде қол жетімді етеді, мәдени және тілдік кедергілерді бұзады. Бұл әр түрлі елдер мен мәдениеттердің әдебиеттерін танымал етуге ықпал етеді, бірақ сонымен бірге жергілікті авторлар арасындағы бәсекелестікті арттырады.

2. Қазақстанда және шетелде баспа ісін дамыту перспективалары

Қазақстандағы баспа ісі:

Қазақстанда баспа саласы елдің мәдени, экономикалық және тілдік ерекшеліктеріне байланысты бірқатар бірегей сын-қатерлер мен мүмкіндіктерге тап болады.

- Шектеулі нарық. Қазақстандық оқу нарығы ең алдымен қазақ тіліндегі оқырмандардың аз санымен шектеледі. Халықтың едәуір бөлігі орыс тілінде сөйлесе де, қазақ тіліндегі әдебиетке сұраныс артып келеді, бұл ұлттық баспа ісінің дамуына ықпал етеді. Алайда ірі халықаралық баспалармен Бәсекелестік және орыс тіліндегі аудармалар жергілікті авторлар мен баспагерлерге қосымша кедергілер тудырады.

- Мемлекеттік қолдау. Ұлттық әдебиет пен мәдениетті қолдау үшін мемлекет оқулықтар, балалар әдебиеті мен классикалық шығармаларды қазақ тілінде басып шығаруға гранттар бөледі. Шетелдік туындыларды қазақ тіліне аудару бағдарламалары да нарықты дамытуда маңызды рөл атқарады.

- Онлайн платформалар және өздігінен шығару. Ridero немесе Amazon KDP сияқты кітаптарды өз бетінше басып шығаруға және сатуға арналған платформалар қазақ авторларының әлемдік нарыққа шығуына жаңа мүмкіндіктер береді. Дегенмен, Қазақстанда бұл платформалардың дамуы цифрлық инфрақұрылымның жеткіліксіздігіне және халық арасында Цифрлық сауаттылықтың төмен деңгейіне байланысты әзірге шектеулі.

Халықаралық тенденциялар:

- Өздігінен шығару және тәуелсіз баспагерлер. Өзін-өзі жариялау платформаларының дамуы (Amazon KDP, Wattpad) авторларға өз шығармаларын ірі баспаларға жүгінбей-ақ жариялауға мүмкіндік берді. Бұл тәуелсіз жазушыларға аудиториямен тікелей қарым-қатынас жасауға мүмкіндік беретін жаңа көкжиектер ашады.

- Ірі ойыншыларды біріктіру. Дүние жүзіндегі баспа үйлері бірігу және бірігу процестерінен өтеді. Бұл әлемдік нарықтың көп бөлігін басқаратын Penguin Random House сияқты алып корпорациялардың құрылуына әкеледі. Мұндай шоғырландыру шағын тәуелсіз баспалардың жаһандық нарыққа шығуын қиындатады.

- Тұрақтылыққа назар аудару. Баспа индустриясында қағаз кітаптарын жаппай өндірудің экологиялық салдары туралы хабардарлық артып келеді. Көптеген баспалар қайта өңделген қағазға ауысады, экологиялық таза процестерді жүзеге асырады және көміртегі ізін азайтуға тырысады.

3. Цифрландыру мен жаһандануды ескере отырып, кітап нарығының даму болжамдары Цифрландыру:

Цифрлық технологиялар кітаптарды құру, тарату және тұтыну тәсілдерін Өзгертуді жалғастыруда. Біз Цифрлық форматтардың одан әрі өсуін және кітап нарығын түбегейлі өзгертетін жаңа технологиялардың дамуын күте аламыз.

- Электрондық және аудиокітаптардың өсуі. Электрондық кітаптар мен аудиокітаптар, әсіресе жас ұрпақ арасында танымал бола береді. Алдағы 5-10 жылда аудиокітаптар нарығы баспа кітаптары нарығын басып озуы мүмкін деп күтілуде. Аудиокітаптар қолданудың қарапайымдылығымен танымал болғанын атап өту маңызды, өйткені оларды кез-келген жағдайда тыңдауға болады: Спорт кезінде, жұмысқа немесе үйге бара жатқанда.

- Жазылу үлгілері. Audible, Storytel, Scribd сияқты жазылым түріндегі платформалар пайдаланушыларға ай сайынғы ақыға шексіз кітаптарға қол жеткізуді ұсынады. Бұл модельдер әдебиеттерді таратудың жаңа мүмкіндіктерін жасайды және олар тек кеңейе түсуі мүмкін.

- Жаңа технологиялар мен форматтар. Алдағы жылдары кеңейтілген (AR) және Виртуалды шындық (VR) технологияларын қолдана отырып, жаңа кітап форматтарын күтуге болады. Мысалы, кітаптарда оқуды динамикалық және мультимедиялық әрекетке айналдыру арқылы пайдаланушы тәжірибесін кеңейтетін интерактивті элементтер болуы мүмкін.

Жаһандану:

Жаһандану авторлар мен баспагерлерге жаңа мүмкіндіктер ашады, сонымен бірге халықаралық бәсекелестікті арттырады.

- Әлемдік платформалар және бәсекелестік. Amazon, Google Books, Kobo сияқты платформалар кітаптарды бүкіл әлемге лезде таратуға мүмкіндік береді. Алайда, бұл ірі халықаралық ойыншылардың бәсекелестігіне тап болатын жергілікті баспаларға қиындықтар туғызады. Сонымен қатар, жаһандық платформалар авторларға жаңа нарықтарға қол жеткізуге мүмкіндік береді, олардың әлеуетті аудиториясын кеңейтеді.

- Аударма мен бейімделуге қызығушылықтың артуы. Жаһанданудың күшеюімен кітаптарды әртүрлі тілдерден аударуға сұраныс артып келеді. Бұл мәдениеттердің өзара байытылуына ықпал етеді, сонымен қатар әр түрлі елдердің авторлары мен баспалары арасындағы бәсекелестікті арттырады.

Жаңа форматтар және өзара әрекеттесу:

- Интерактивті кітаптар. Болашақта интерактивті кітаптар нарықта маңызды орын алуы мүмкін. Геймификация, кеңейтілген шындық немесе мультимедиялық мазмұн элементтері бар кітаптар, әсіресе интерактивті цифрлық платформаларға үйренген жастар арасында жаңа аудиторияны тарта алады.

- Кітаптарға арналған әлеуметтік платформалар. Booktok (TikTok негізіндегі), Bookstagram (Instagram негізіндегі) және басқа әлеуметтік медиа сияқты платформалар кітап нарығына көбірек әсер етуде. Ықпалды блогерлер мен оқырмандардың ұсыныстары мен кітап шолуларының арқасында көптеген кітаптар бестселлерге айналады.

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. Электрондық кітаптар мен аудиокітаптар дәстүрлі баспаларға қандай әсер етті? Баспа кітаптарының сатылымы төмендеді ме және бұл баспа индустриясында қалай көрінеді?

2. Мемлекет жаһандық бәсекелестік жағдайында ұлттық баспалар мен қазақ авторларын қолдау үшін қандай шаралар қолдана алады?

3. Жаңа технологиялар (AR/VR) кітап пішімін қалай өзгерте алады? Олар оқырманға қандай артықшылықтар ұсына алады

Әдебиет:

1. Тлеубердиев С. Б. (2017). Қазақстанның кітап нарығы: проблемалары мен даму перспективалары. Алматы: Қазақ университеті. ISBN: 978-601-04-1671-4

2. Әбдіразақов М. Ж. (2019). Кітап мәдениеті және білім беру жүйесі: мәселелері мен шешімдері. Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ. ISBN: 978-601-7748-14-9

3. Кенжебаев А. С. (2020). Қазақстандағы кітап баспасы: тарихы мен қазіргі жағдайы. Алматы: Тараз. ISBN: 978-601-04-1456-7

4. Рыжков, Д. В. (2020). Цифровизация книжного рынка: новые вызовы и возможности. Москва: Издательство МГУ. ISBN: 978-5-211-06721-1

5. Зайцева, Т. В. (2016). Издательский бизнес: теория и практика. Москва: Издательство Юрайт. ISBN: 978-5-9916-1397-6

6. Малинина, Т. И. (2019). Современные тенденции на книжном рынке. Вестник Российской Академии наук, 89(3), 245-250.

DOI: 10.7868/S0044134319030085

Қосымша (Интернетте қол жетімді):

1. Lupton, E. (2014). "Design Is Storytelling". Кітапқа сілтеме

2. Kress, G., & van Leeuwen, T. (2006). "Reading Images: The Grammar of Visual Design". Кітапқа сілтеме

3. Wong, W. (1993). "Principles of Two-Dimensional Design". Кітапқа сілтеме

4. Heller, S., & Feldman, J. (2008). "Design School: A Practical Guide to a Career in Graphic Design". Кітапқа сілтеме
5. Dijkstra, M. (2019). "Cover Design: A Guide to Understanding the Art of Book Cover Design". Кітапқа сілтеме